

УДК: 332.12 (477)

Вахович І.М., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

Ропотан І.В.

Одеський національний економічний університет

ДО ПИТАННЯ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто підходи до обґрунтування сутності регіональної конвергенції з позиції забезпечення сталого розвитку. Регіональна конвергенція розуміється як явище, що характеризує зближення рівнів розвитку регіонів між собою за визначеними критеріями та у відношенні до еталону, що зумовлює посилення інтеграційних процесів і забезпечує створення нового, більш прогресивного типу організації соціо-еколого-економічних відносин. Обґрунтування теорій та систематизація підходів до дослідження явища конвергенції дозволило виокремити типологію регіональної конвергенції за різними ознаками.

Ключові слова: регіональна конвергенція, сталий розвиток, теорії конвергенції, ознаки конвергенції.

Vakhovych I.M., Ropotan I.V.

QUESTIONS TO STUDY THE ESSENCE OF REGIONAL CONVERGENCE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In the article has been reviewed approaches to substantiation the essence of of regional convergence from a position ensuring sustainable development. Regional convergence is understood as a phenomenon that characterizes the rapprochement levels of development of regions among themselves for specified criteria and with respect to the standard that determines the strengthening of integration processes and provides creating new, more progressive organization type of socio-ecological-economic relations. Justification of theories and systematization of approaches to the study of the phenomenon of convergence has allowed to distinguish typology of regional convergence for various criterias.

Key words: regional convergence, sustainable development, theories of convergence, signs of convergence.

Вахович І.М., Ропотан І.В.

К ВОПРОСУ ОБОСНОВАНИЯ СУЩНОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены подходы к обоснованию сущности региональной конвергенции с позиции обеспечения устойчивого развития. Региональная конвергенция понимается как явление, характеризующее сближения уровней развития регионов между собой по определенным критериям и в отношении к идеалу, что приводит к усилению интеграционных процессов и обеспечивает создание нового, более прогрессивного типа организации соціо-еколого-економических отношений. Обоснование теорій и систематизация подходов к исследованию явления конвергенции позволило выделить типологию региональной конвергенции по различным признакам.

Ключевые слова: региональная конвергенция, устойчивое развитие, теории конвергенции, признаки конвергенции.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Регіональна диференціація соціально-економічних процесів в Україні зумовлює потребу дослідження сутності та причин неоднорідності території країни в першу чергу у спроможності акумулювати фінансові ресурси для забезпечення сталого довгострокового розвитку. Під сталим розвитком при цьому будемо розуміти збалансований у соціальному, економічному та екологічному аспектах розвиток, який дозволяє у довгостроковій перспективі забезпечити високий рівень якості життя теперішніх та майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теорії регіонального розвитку, предметом яких у тій чи іншій мірі, є розкриття природи

конвергентних відносин, дозволяє зробити такі висновки: теорії регіонального розвитку поділяються на два типи, перший – відстоює можливість конвергенції регіонального розвитку, другий – на наполягає на дивергенції рівнів розвитку регіонів; теорії конвергенції беруть свій початок від неокласичних теорій розвитку, прихильниками яких є Я.Тінберг, Дж. Гелбрейт П., Сорокін, У.Ростоу, Ж.Фурастьє, О.Флехтхейм, Г.Маркузе, Р.Хейлбронер, Ю.Хабермас, Д.Рікардо, Р.Солоу, Т.Сван, Дж.Бортс, Дж.Стейн та ін.; теорії дивергенції регіонального розвитку об'єднуються навколо ідеї поляризованого розвитку, основоположниками якої є Г.Мюрдаль, А.Хіршман, Дж.Фрідман, П.Кругман, М.Фуджіт, П.Мартін, Дж.Оттавіано, У.Вальз та ін.; підходи кожної з наведених теорій мають практичне втілення у тих чи інших країнах; положення, закладені у теоріях, на практиці реалізуються протягом значного періоду часу; теорії конвергентного та поляризованого розвитку не є взаємовиключаючими, багато положень є спорідненими, містять схожі риси.

Модель європейської інтеграції побудована на принципі конвергенції. За словами Г.О.Харламової у 90-ті роки ХХст. та на початку ХХІ ст. виникли принципово нові напрями дослідження регіональної динаміки (у США та країнах Європи) – математично обґрунтовані дослідження швидкості зближення (конвергенції) та розходження (дивергенції) основних соціально-економічних індикаторів розвитку регіонів. Зупинення нарощення дивергенції регіонів, тобто контрасту у селективних показниках соціально-економічного розвитку (ВВП на душу населення, рівень доходів, рівень безробіття, рівень бідності населення тощо), стало основним завданням урядів країн ЄС [1, с. 184].

Цілі статті. Поділяючи точку зору дослідника та з метою узагальнення теоретичних підходів до дослідження фінансової конвергенції сталого розвитку регіонів України, зупинимось на обґрунтуванні суті конвергенції. Першочерговим етапом у такому дослідженні є вивчення суті конвергенції з метою виявлення сутності дезінтеграційних процесів та природи їх виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загалом термін «конвергенція» означає сходження, уподібнення та використовується у різних науках для пояснення процесів зближення різних об'єктів, знаходження компромісів між ними. Його запозичено з біології, де він характеризує набуття відмінними організмами в процесі розвитку в однакових умовах схожих зовнішніх ознак, при збереженні головних відмінностей.

Синонімами терміну «конвергенція» є слова «наближення», «подібність», «уподібнення», які вживаються під час аналізу соціально-економічного простору окремих країн [2, с. 32.].

Економічний словник конвергенцію розглядає як термін, що використовується в економіці для визначення зближення різних економічних систем, економічної та соціальної політики різноманітних країн [3]. Конкретизує дане визначення Корольчук Л.В., акцентуючи увагу на зближенні чи нівелюванні різниці [4, с.193].

Словник іноземних мов виокремлює основну особливість конвергенції, якою є набуття подібної будови і функцій неспорідненими організмами, тобто які мають різне походження, внаслідок пристосування до умов подібного середовища проживання [5, с. 317].

Протилежним за значенням до терміну «конвергенція» є термін «дивергенція», яка в економіці означає рух за протилежними траєкторіями, збільшення різниці між рівнями розвитку окремих країн, посилення різниці між національними моделями економіки, їх окремими структурами і механізмами [3].

Академік Сахаров А.Д. при дослідженні конвергенції вказував на зближення різних економічних систем, стирання відмінностей між ними, що зумовлено загальністю соціально-економічних проблем і наявністю єдиних об'єктивних закономірностей розвитку. На думку дослідника, це можливо лише в результаті глибоких геополітичних, соціально-економічних та ідеологічних змін в напрямку зближення систем і відкритості суспільства, при досягненні більшої рівноваги всіх рас і народів не лише в юридичному, але і в економічному, культурному та соціальному відношеннях. Поняття відкритості включає в себе контроль громадськості за прийняттям важливих рішень, свободу переконань, свободу отримання і розповсюдження інформації, свободу розповсюдження інформації, свободу вибору країни проживання і місця проживання всередині країни [6, с. 122]

За словами Рогач О.І., конвергенція – це зменшення розриву (зближення) в показниках економічного розвитку між національними державами [7, с.154]. За такого підходу, конвергенція між регіонами визначається як зближення показників економічного розвитку регіонів. Це вимагає підбору системи показників.

За підходом російських дослідників Зверева Д.В., Коломак Є.А. конвергенція визначається як процес зближення економічних параметрів до певного рівня [8, с.8].

За наведеного підходу, важливим для дослідження конвергенції є встановлення критеріїв, тобто порогових значень параметрів конвергенції. Такими параметрами можуть бути критерії, які були визначені в Угоді про заснування ЄС і відповідно до яких здійснюється вступ до союзу нових членів. Система критеріїв передбачає такі параметри: гранична величина бюджетного дефіциту країни - 3 % ВВП; гранична величина державного боргу - 60 % ВВП; граничний темп інфляції має перевищувати не більш ніж на 1,5 % показника трьох найкращих країн-членів; довгострокова номінальна відсоткова ставка не має перевищувати показника трьох найкращих країн-членів більш ніж на 2 %; відхилення величини обмінного курсу не має перевищувати показник трьох найкращих країн-членів більш ніж на 2,25 % [9, с. 10; 10, с. 168].

Н.Мікула зосереджує дослідження на конвергентності регіонів як всередині країни, так і прикордонних регіонів сусідніх країн, що формують транскордонний регіон [11, с.84], що є досить важливим в умовах інтеграційних процесів.

Л.Мельник [12] акцентує увагу на доцільності досягнення рівноважного стану (steady state), до якого повинні прямувати усі регіони з метою забезпечення конвергентності розвитку за трьома параметрами: соціальними, економічними та екологічними. Ми поділяємо думку автора про доцільність зближення рівнів розвитку регіонів не лише за економічними параметрами, а й соціальними та екологічними.

І.Комарницький, В.Підгірна дослідження явища конвергенції будують через вивчення інтеграційних процесів та аналізу конвергенції параметрів, які є індикаторами ефективності відтворювальної структури регіонального спектру національної економіки [13].

А.Мельник конвергенцію розвитку регіонів України розглядає з позиції збалансованості структур економіки всередині регіонів, акцентуючи увагу на необхідності застосування системного підходу до розгляду регіону в контексті їх секторальної, технологічної, відтворювальної, галузевої, територіальної та зовнішньоекономічної структури та просторової, структурно-системної, організаційно-функціональної та управлінської трансформації [14, с. 117].

Л.Євстигнєєва та Р.Євстигнєєв розглядаючи суть конвергенції, визначають її через призму будови складної системи, де кожна автономія проявляється у комплексі відцентрових сил, а кожна взаємодія автономних структур всередині єдиної системи і є конвергенцією або комплексом центробіжних сил, які зближують окремі складові і тим самим виявляють альтернативність автономій. Дослідження будь-яких внутрісистемних взаємодій, за словами авторів, в аспекті конвергентності відкриває нам альтернативні, полюсні структури, соціальне напруження навколо яких формує енергію перетворень, необхідну для їх саморозвитку. Поняття конвергентності як центробіжної взаємодії структурних компонентів системи повинне бути доповнене акцентом на те, що за своїми механізмами конвергенція є суб'єктне, інституціональне явище. Воно передбачає усвідомлення подолання центробіжної природи всякої автономії. Таким чином, конвергенція є не тільки результатом розвитку цивілізації, не тільки його умовою, але й алгоритмом [15].

Підсумовуючи наведені вище підходи, та розглядаючи конвергенцію регіонів з позиції їх сталого розвитку, під конвергенцією сталого розвитку регіонів країни будемо розуміти явище, що характеризує зближення рівнів розвитку регіонів між собою за визначеними критеріями та у відношенні до еталону, що зумовлює посилення інтеграційних процесів і забезпечує створення нового, більш прогресивного типу організації соціо-еколого-економічних відносин.

Обґрунтування теорій та систематизація підходів до дослідження явища конвергенції дозволяє виокремити типологію регіональної конвергенції за різними ознаками (таблиця 1).

Таблиця 1

Типологія конвергенції розвитку регіонів

Ознаки конвергенції	Типи конвергенції	Характеристика конвергенції	Представники наукового підходу
---------------------	-------------------	-----------------------------	--------------------------------

1	2	3	4
За причиною конвергенції	β - конвергенція	Характеризує конвергенцію як процес нарощення більшими темпами показників економічного зростання в економічно відсталих регіонах порівняно з високо розвинутими, що дозволить у перспективі зблизити рівень розвитку регіонів між собою	Представники неокласичної теорії економічного зростання Р.Солоу, Т.Сван, Д.Зверев, С.Коломак, М.Кизим, О.Гейман, О.Верстяк, ін.
	σ – конвергенція	Визначається як зменшення у часі дисперсії ВВП (ВРП) на душу населення або іншого економічного показника при виборці регіонів	
За напрямком конвергенції	Додатна	Конвергенція забезпечується наближенням слабозвинутих регіонів до сильно розвинутих за рахунок підвищення рівня розвитку менш розвинутих регіонів	Авторський підхід
	Від'ємна	Конвергенція забезпечується наближенням сильно розвинутих регіонів до слабозвинутих за рахунок зменшення рівня розвитку більш розвинутих регіонів	
За динамікою рівня	Наростаюча	Передбачає зростання рівня зближення параметрів	Авторський підхід
	Стабільна	Передбачає стабільний рівень зближення параметрів	
	Спадаюча	Передбачає зменшення рівня конвергентності	
За об'єктами дослідження	Зовнішня	Показує розбіжність між країнами	Більшість дослідників
	Внутрішня	Показує розбіжність між регіонами однієї країни	
За термінами	Темпів росту	Визначається як наближення різних економік до єдиної траєкторії темпів росту	Д.Зверев, С.Коломак, ін.
	Рівня доходу	Визначається як наближення різних економік до єдиної траєкторії рівня доходів	
За порівняльністю	Системна	Розглядає рівень зближення регіонів між собою	Більшість дослідників
	Еталонна (оптимальна)	Розглядає рівень наближення до еталону (порогового значення)	
За стартовими умовами	Абсолютна	Передбачає однорідність об'єктів та наявність єдиної траєкторії росту для усіх економік	Д.Зверев, С.Коломак, ін.
	Умовна	Передбачає наявність фундаментальних відмінностей і неможливість забезпечення однорідності регіонів, що спричиняє різні траєкторії економічного росту	
	Клубна	Передбачає, що економіки мають не єдину для усіх траєкторію росту, а єдину серед групи схожих економік за початковим рівнем розвитку та іншими характеристиками	

Продовження табл. 1

1	2	3	4
За критеріями конвергенції	Реальна конвергенція	Визначається за величиною реального ВВП на душу населення	Сишук А., Деделюк К., Мотовильська І., ін.
	Номинальна конвергенція	Визначається за сукупністю критеріїв ЄС	
За рівнем	Високого рівня	Передбачає значний рівень конвергенції	Більшість дослідників
	Низького рівня	Передбачає низький рівень конвергенції	
За охопленням параметрів	Локальна	Передбачає конвергенцію між окремими параметрами розвитку регіонів	Авторський підхід
	Глобальна	Передбачає конвергенцію між більшістю параметрів розвитку регіону	
За часовим лагом	Довгострокова	Передбачає зближення рівнів розвитку у довгостроковому періоді	Авторський підхід
	Короткострокова	Передбачає рівень розвитку у короткостроковому періоді	

Наведена типологія конвергенції розвитку регіонів дозволяє зробити висновок про те, що її слід розглядати комплексно. Кожна з виокремлених ознак доповнює характеристику явища конвергенції та у комплексі його дослідити. Наведена типологія

стане передумовою формування моделі оцінки конвергенції сталого розвитку регіонів в Україні та їх фінансового забезпечення.

Висновки. Концептуальні засади дослідження конвергенції сталого розвитку регіонів дозволили виокремити суть регіональної конвергенції сталого розвитку, визначити генезу становлення теорій конвергенції, обґрунтувати типологію конвергенції розвитку регіонів, що є передумовою дослідження дезінтеграційних процесів в Україні з позиції фінансового забезпечення сталого розвитку територій та систематизації моделей оцінки рівня їх зближення.

Список використаних джерел:

1. Харламова Г.О. Ефекти конвергенції / дивергенції в інвестиційному кліматі регіонів України // Актуальні проблеми економіки. - № 6 (96), 2009. – с.183-190, с. 184
2. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія / Д.Лукаєнко, В.Чужиков, М.Вожняк та ін.; за наук. ред. Д.Лукаєнка, В.Чужикова, М.Вожняк. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 32.
3. Економічний словник. Електронний ресурс. Режим доступу: [\[http://abc.informbureau.com/html/eijaadaaioess.html\]](http://abc.informbureau.com/html/eijaadaaioess.html).
4. Корольчук Л.В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва // Економічний форум. - № 3, 2012. С. 192-196.
5. Словарь иностранных слов / [под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова, Л.С. Шаумяна]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – 784 с.
6. Сахаров А.Д. Неизбежность перестройки // Иного не дано. — М.: Прогресс, 1988. — С. 122-134.
7. Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. О. І. Рогача. — К.: Либідь, 2003. — 784 с.
8. Зверев Д.В., Коломак Е.А. Субфедеральная фискальная политика в России: межрегиональные различия и святы. Серия «Научные доклады: независимый экономический анализ», № 209. Москва, Московский общественный научный фонд; Сибирский центр прикладных экономических исследований, 2010, 102 стр.
9. Біла С. О. Економічні передумови інтеграції України до ЄС // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2004.– № 2.– С. 7–12.
10. Сищук А.А., Деделюк К.Ю., Мотовильська Л.І. Економічна конвергенція: європейський контекст для України // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. – 2008. № 6. – 168-172.
11. Мікула Н. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : Монографія /Мікула Н. – Львів: Ліга Прес, 2009. - 436 с.
12. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: посібник для післядипломної освіти/ Леонід Григорович Мельник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. - 383с.
13. Комарницький І.Ф., Підгірна В.Н. Теоретичні основи конвергенції країнових моделей в умовах глобалізації світового господарства // http://bsfa.edu.ua/files/konf_november/komarnyzkyj_pidhirna.pdf
14. А.Мельник. Структурні дисбаланси розвитку економіки регіонів України // Журнал європейської економіки. – Том 11 (№1). – Березень 2012. – Видання Тернопільського національного економічного університету. – с. 115-137.
15. Л.Евстегнеева, Р.Евстегнеев. Второе дыхание теории конвергенции // Електронний ресурс. Режим доступа: http://sbiblio.com/biblio/archive/evstigneev_torkonvergency/